

CARLOS CASTANEDA

ΜΙΑ ΞΕΧΩΡΙΣΤΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΔΟΝ ΧΟΥΑΝ

Μετάφραση: Μιχάλης Δελέγκος

διόπτρα

Τίτλος πρωτοτύπου
A SEPARATE REALITY
Carlos Castaneda

Copyright © 1971 by Carlos Castaneda
All rights reserved

Published by arrangement with Baror International, Inc. & P. & R.Permissions
& Rights Ltd.

© Για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο: Εκδόσεις Διόπτρα, 2026
Εκδίδεται κατόπιν συμφωνίας με τους Baror International, Inc. και τους
P. & R.Permissions & Rights Ltd.

Πρώτη ελληνική έκδοση
Σεπτέμβριος 2026

Μετάφραση
Μιχάλης Δελέγκος

Επιμέλεια κειμένου
Ανδρομάχη Γεωργιάδου

Σχεδιασμός εξωφύλλου
Γιώργος Παναρετάκης, Εκδόσεις Διόπτρα

Σελιδοποίηση
Έρση Σωτηρίου, Εκδόσεις Διόπτρα

Κεντρικά γραφεία

Αγ. Παρασκευής 40, 121 32 Περιστέρι
Τηλ.: 210 380 52 28, Fax: 210 330 04 39

Βιβλιοπωλείο Books & Life

Σόλωνος 93-95, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 210 330 07 74

www.dioptra.gr • e-mail: info@dioptra.gr

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή ή ανατύπωση μέρους ή του συνόλου του βιβλίου σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

Απαγορεύεται η χρήση ή η αναπαραγωγή με οποιονδήποτε τρόπο μέρους ή όλου του βιβλίου για την εκπαίδευση τεχνολογιών ή συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης. Τα δικαιώματα επί του παρόντος έργου διατηρούνται ρητά όσον αφορά την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων (Άρθρο 4§3) Οδηγία (ΕΕ) 2019/790.

ISBN: 978-618-10-0359-7

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	9
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ. Τα προκαταρκτικά της «θέασης».....	29
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ. Το έργο της «θέασης».....	145
Επίλογος.....	345

Εισαγωγή

Πριν από δέκα χρόνια είχα την τύχη να γνωρίσω έναν Ινδιάνο της φυλής των Γιάκι από το βορειοδυτικό Μεξικό. Τον αποκαλώ «δον Χουάν». Στα ισπανικά, η λέξη «δον» –παλιός τίτλος ευγενείας– δηλώνει σεβασμό. Με τον δον Χουάν συναντηθήκαμε κάτω από εξαιρετικά απροσδόκητες συνθήκες. Βρισκόμουν με τον Μπιλ, έναν φίλο μου, στον σταθμό λεωφορείων μιας μεθοριακής πόλης στην Αριζόνα. Καθόμασταν δίχως να μιλάμε. Καθώς ήταν αργά το μεσημέρι, η καλοκαιρινή ζέστη φαινόταν ανυπόφορη. Ξαφνικά, ο Μπιλ έσκυψε προς τη μεριά μου και με χτύπησε απαλά στον ώμο.

«Αυτός είναι ο άνθρωπος που σου έλεγα», είπε χαμηλόφωνα. Έδειξε με το κεφάλι του προς την είσοδο. Ένας ηλικιωμένος μόλις είχε μπει μέσα.

«Τι μου έλεγες γι' αυτόν;» ρώτησα.

«Είναι ο Ινδιάνος που ξέρει για το πεγιότ. Δεν θυμάσαι;»

Θυμόμουν ότι ο Μπιλ κι εγώ είχαμε περάσει κάποτε μια ολόκληρη μέρα τριγυρίζοντας με το αυτοκίνητο για να βρούμε το σπίτι ενός «εκκεντρικού» Ινδιάνου από το Μεξικό που ζούσε στην περιοχή. Δεν καταφέραμε ποτέ να το βρούμε και είχα την αίσθηση ότι οι Ινδιάνοι από τους οποίους είχαμε ζητήσει πληροφορίες μας είχαν παραπλανήσει εσκεμμένα. Ο Μπιλ μου είχε πει ότι αυτός ο άνθρωπος ήταν «γερμπέρο», δηλαδή κάποιος που μαζεύει και πουλάει θεραπευτικά βότανα, και ότι ήξερε πολλά για τον παραισθησιογόνο κάκτο πεγιότ. Μου είχε

πει επίσης ότι θα άξιζε τον κόπο να τον γνωρίσω. Ο Μπιλ ήταν ο οδηγός μου στα νοτιοδυτικά τότε που συγκέντρωνα πληροφορίες και δείγματα φαρμακευτικών φυτών που χρησιμοποιούσαν οι Ινδιάνοι της περιοχής.

Ο Μπιλ σηκώθηκε και πήγε να τον χαιρετήσει. Ο Ινδιάνος ήταν μετρίου αναστήματος. Τα μαλλιά του ήταν λευκά και κοντά κι έπεφταν πάνω στα αφτιά του, κάτι που τόνιζε το πόσο στρογγυλό ήταν το κεφάλι του. Ήταν πολύ μελαχρινός. Οι βαθιές ρυτίδες στο πρόσωπό του του έδιναν γερασμένη όψη, αλλά το σώμα του φαινόταν γερό και δυνατό. Στάθηκα και τον παρατήρησα για λίγο - οι κινήσεις του ήταν τόσο σβέλτες, που δεν θα πίστευε κανείς ότι ήταν ηλικιωμένος.

Ο Μπιλ μου έκανε νόημα να πάω κοντά τους.

«Είναι καλός άνθρωπος», μου είπε. «Αλλά δεν μπορώ να τον καταλάβω. Τα ισπανικά του είναι παράξενα, όλο τοπικούς ιδιωτισμούς».

Ο ηλικιωμένος κοίταξε τον Μπιλ και χαμογέλασε. Και ο Μπιλ, που δεν ήξερε παρά μόνο λίγες λέξεις στα ισπανικά, είπε μια ακαταλαβίστικη φράση σε αυτή τη γλώσσα. Με κοίταξε σαν να με ρωτούσε αν αυτό που έλεγε έβγαζε νόημα, αλλά στάθηκε αδύνατο να καταλάβω τι ήθελε να πει. Έπειτα χαμογέλασε ντροπαλά και απομακρύνθηκε. Ο ηλικιωμένος με κοίταξε και έβαλε τα γέλια. Του εξήγησα ότι ο φίλος μου μερικές φορές ξεχνούσε πως δεν μιλούσε ισπανικά.

«Νομίζω ότι ξέχασε και να μας συστήσει», πρόσθεσα και του είπα το όνομά μου.

«Εμένα με λένε Χουάν Μάτους. Στις προσταγές σου», είπε.

Ανταλλάξαμε χειραψία και μείναμε για λίγο σιωπηλοί. Τελικά, έσπασα τη σιωπή και του μίλησα για τις ασχολίες μου. Του είπα ότι αναζητούσα πληροφορίες για τα φυτά, ειδικά για το πεγιότ. Μίλησα παρορμητικά για πολλή ώρα, και μολονότι είχα σχεδόν πλήρη άγνοια για το θέμα, είπα ότι ήξερα πολλά για το πεγιότ. Πίστευα ότι, αν κοκορευόμουν για τις γνώσεις μου, εκείνος θα

ενδιαφερόταν να συζητήσει μαζί μου, αλλά δεν είπε τίποτα. Απλώς με άκουγε υπομονετικά. Έπειτα έγενεψε καταφατικά και με κοίταξε επίμονα. Τα μάτια του έλαμπαν σαν να είχαν δικό τους φως. Απέφυγα το βλέμμα του. Ένιωθα μεγάλη αμηχανία. Ήμουν βέβαιος ότι είχε καταλάβει πως έλεγα ανοησίες.

«Πέρνα από το σπίτι μου καμιά μέρα», είπε τελικά, ξεκολλώνοντας τα μάτια του από πάνω μου. «Ίσως εκεί να μπορέσουμε να συζητήσουμε με μεγαλύτερη άνεση».

Δεν ήξερα τι άλλο να πω. Ένιωθα άβολα. Ύστερα από λίγο, ο Μπιλ επέστρεψε στην αίθουσα. Κατάλαβε την αμηχανία μου και δεν είπε τίποτα. Καθίσαμε αμίλητοι για κάμποση ώρα. Έπειτα ο ηλικιωμένος σηκώθηκε. Είχε έρθει το λεωφορείο του. Μας αποχαιρέτησε.

«Δεν πήγε και πολύ καλά, ε;» ρώτησε ο Μπιλ.

«Όχι».

«Τον ρώτησες για τα φυτά;»

«Ναι, αλλά νομίζω ότι είπα χαζομάρες».

«Σου το είχα πει, είναι πολύ παράξενος. Οι Ινδιάνοι εδώ γύρω τον ξέρουν, αλλά δεν τον αναφέρουν ποτέ. Κι αυτό κάτι λέει».

«Μου είπε, όμως, να περάσω από το σπίτι του».

«Σε κοροϊδεύε. Ναι, εντάξει, να πας από το σπίτι του, αλλά τι νόημα έχει αυτό; Δεν πρόκειται να σου πει τίποτα. Ό,τι και να τον ρωτήσεις, θα κρατήσει το στόμα του κλειστό και θα σε κοιτάζει σαν να είσαι ένας ηλίθιος που λέει ανοησίες».

Ο Μπιλ με διαβεβαίωσε ότι είχε γνωρίσει και παλιότερα ανθρώπους σαν αυτόν, ανθρώπους που έδιναν την εντύπωση ότι ήξεραν πολλά. Κατά την άποψή του, είπε, αυτοί οι άνθρωποι δεν άξιζαν τον κόπο, γιατί, αργά ή γρήγορα, μπορούσε κανείς να πάρει τις ίδιες πληροφορίες από κάποιον που δεν έκανε τόσο πολύ τον δύσκολο. Πρόσθεσε ότι δεν είχε ούτε την υπομονή ούτε τον χρόνο να ασχολείται με γερο-παράξενους, και ότι ήταν πιθανό ο ηλικιωμένος απλώς να παρίστανε τον

γνώστη των βοτάνων, ενώ στην πραγματικότητα δεν ήξερε σχεδόν τίποτα.

Ο Μπιλ συνέχισε να μιλάει, αλλά εγώ δεν έδινα προσοχή στα λεγόμενά του. Εξακολουθούσα να σκέφτομαι τον ηλικιωμένο Ινδιάνο. Ήμουν βέβαιος ότι είχε καταλάβει πως μπλοφάριζα. Θυμόμουν τα μάτια του. Είχαν μια παράξενη, έντονη λάμψη.

Πήγα να τον δω δύο μήνες αργότερα, όχι τόσο ως φοιτητής της ανθρωπολογίας που ενδιαφερόταν για τα θεραπευτικά φυτά όσο ως άνθρωπος με ανεξήγητη περιέργεια. Ο τρόπος που με είχε κοιτάξει ήταν κάτι πρωτόγνωρο στη ζωή μου. Ήθελα να μάθω τι σήμαινε εκείνο το βλέμμα. Μου έγινε εμμονή. Όσο περισσότερο το συλλογιζόμουν, τόσο πιο παράξενο μου φαινόταν.

Ο δον Χουάν κι εγώ γίναμε φίλοι και μέσα σε έναν χρόνο τον επισκέφτηκα αμέτρητες φορές. Έβρισκα τη συμπεριφορά του πολύ καθησυχαστική και την αίσθηση του χιούμορ που διέθετε εξαιρετική. Πάνω από όλα, όμως, ένιωθα ότι οι πράξεις του είχαν συνέπεια, μια συνέπεια που με μπέρδευε πολύ. Ένιωθα μια παράξενη ευχαρίστηση όταν ήμουν μαζί του και ταυτόχρονα βίωνα μια αλλόκοτη δυσφορία. Και μόνο η συντροφιά του, με ανάγκαζε να επαναξιολογώ τα πρότυπα της δικής μου συμπεριφοράς. Είχα ανατραφεί, όπως ίσως και όλοι οι άλλοι, με την πεποίθηση ότι ο άνθρωπος είναι ένα αδύναμο πλάσμα που πέφτει σε λάθη. Αυτό που με εντυπωσίαζε στον δον Χουάν ήταν το γεγονός ότι δεν έδειχνε καθόλου αδύναμος και αβοήθητος. Η παρουσία του πλάι μου με υποχρέωνε να συγκρίνω, με δυσμενή για μένα αποτελέσματα, τη δική του συμπεριφορά με τη δική μου. Μία από τις πιο εντυπωσιακές ίσως παρατηρήσεις που έκανε για μένα εκείνη την εποχή αφορούσε τις εγγενείς διαφορές μας. Μια φορά, πήγα να τον επισκεφτώ νιώθοντας έντονη δυσαρέσκεια για την πορεία της ζωής μου και για κάμποσες εσωτερικές συγκρούσεις που βίωνα. Έφτασα στο σπίτι του κακόκεφος και νευρικός.

Συζητούσαμε για το ενδιαφέρον μου για τη γνώση, αλλά, όπως πάντα, κινούμασταν σε διαφορετικά μονοπάτια. Εγώ αναφερόμουν στην ακαδημαϊκή γνώση που υπερβαίνει την εμπειρία, ενώ εκείνος μιλούσε για την άμεση γνώση του κόσμου.

«Ξέρεις τίποτα για τον κόσμο γύρω σου;» με ρώτησε.

«Ξέρω πολλά και διάφορα», του απάντησα.

«Εννοώ αν νιώθεις ποτέ τον κόσμο γύρω σου».

«Νιώθω από τον κόσμο γύρω μου ό,τι μπορώ να νιώσω».

«Δεν φτάνει αυτό. Πρέπει να νιώθεις τα πάντα, διαφορετικά ο κόσμος χάνει το νόημά του».

Παρέθεσα το κλασικό επιχείρημα ότι δεν είναι απαραίτητο να δοκιμάσει κανείς μια σούπα για να μάθει τη συνταγή, ούτε να πάθει ηλεκτροπληξία για να μάθει για τον ηλεκτρισμό.

«Το κάνεις να φαίνεται ανόητο», είπε. «Νομίζω πως θέλεις να μείνεις προσκολλημένος στα επιχειρήματά σου, παρά το γεγονός ότι αυτά δεν σου προσφέρουν απολύτως τίποτα. Θέλεις να παραμείνεις ο ίδιος παρόλο που αυτό σου στοιχίζει την ευτυχία σου».

«Δεν καταλαβαίνω για τι πράγμα μιλάς».

«Μιλώ για το γεγονός ότι δεν είσαι ολοκληρωμένος. Δεν έχεις μέσα σου γαλήνη».

Τα λόγια του αυτά με ενόχλησαν. Ένωσα θιγμένος. Πίστευα ότι δεν είχε κανένα δικαίωμα να κρίνει ούτε τις πράξεις μου ούτε την προσωπικότητά μου.

«Σε βασανίζουν προβλήματα», είπε. «Γιατί;»

«Άνθρωπος είμαι, δον Χουάν», αποκρίθηκα εκνευρισμένος.

Είπα τη φράση με τον τρόπο που την έλεγε ο πατέρας μου. Όποτε έλεγε «άνθρωπος είμαι κι εγώ», υπονοούσε ότι ήταν αδύναμος και αβοήθητος, και τα λόγια του, όπως και τα δικά μου, ήταν ποτισμένα με ένα αίσθημα απελπισίας.

Ο δον Χουάν με κοίταξε εξεταστικά, όπως τη μέρα που γνωριστήκαμε.

«Σκέφτεσαι πολύ τον εαυτό σου», είπε χαμογελώντας. «Κι αυτό σου προκαλεί μια παράξενη κούραση που σε αναγκάζει να αποκόβεσαι από τον κόσμο γύρω σου και να γαντζώνεσαι στα επιχειρήματά σου. Συνεπώς, έχεις μόνο προβλήματα. Κι εγώ ένας απλός άνθρωπος είμαι, αλλά δεν το εννοώ όπως εσύ».

«Πώς το εννοείς;»

«Έχω λύσει τα προβλήματά μου. Κρίμα που η ζωή μου είναι τόσο μικρή που δεν μπορώ να ασχοληθώ με όλα όσα θα ήθελα. Όμως αυτό δεν αποτελεί πρόβλημα. Απλώς είναι κρίμα».

Μου άρεσε το ύφος του όταν τα έλεγε αυτά. Δεν υπήρχε ίχνος απελπισίας ούτε αυτολύπησης.

Το 1961, έναν χρόνο μετά τη γνωριμία μας, ο δον Χουάν μου αποκάλυψε ότι κατείχε μυστική γνώση γύρω από τα θεραπευτικά φυτά. Μου είπε ότι ήταν «μπρούχο». Η ισπανική λέξη «μπρούχο» σημαίνει μάγος, γιατρός, θεραπευτής. Από εκείνο το σημείο και μετά η σχέση μας άλλαξε. Έγινε μαθητής του και για τα επόμενα τέσσερα χρόνια προσπάθησε να μου διδάξει τα μυστικά της μαγείας. Για αυτή τη μαθητεία έγραψα στο βιβλίο *Η διδασκαλία του δον Χουάν*.

Οι συζητήσεις μας γίνονταν στα ισπανικά, και χάρη στο γεγονός ότι ο δον Χουάν μιλούσε τέλεια αυτή τη γλώσσα κατάφερα να καταγράψω με κάθε λεπτομέρεια τα πολύπλοκα νοήματα του δικού του συστήματος πεποιοτήσεων. Αναφέρομαι σε αυτό το περίπλοκο και καλά διαρθρωμένο σύστημα γνώσης ως «μαγεία» και στον ίδιο ως «μάγο» διότι αυτούς τους όρους χρησιμοποιούσε ο ίδιος στις ανεπίσημες συνομιλίες μας. Όμως, στο πλαίσιο των πιο σοβαρών εμβασύνσεων, χρησιμοποιούσε τον όρο «γνώση» για να ορίσει τη μαγεία και τον όρο «άνθρωπος της γνώσης» ή «αυτός που γνωρίζει» για να ορίσει τον μάγο.

Ο δον Χουάν, προκειμένου να διδάξει και να επιβεβαιώσει τη γνώση του, χρησιμοποιούσε τρία γνωστά ψυχοτρόπα φυτά: το πεγιότ, του οποίου η επιστημονική ονομασία είναι

Lophophora williamsii, την ντατούρα, ή *Datura inoxia*, και ένα είδος μανιταριού που ανήκει στο γένος *Psilocybe*. Ο δον Χουάν, δίνοντάς μου να καταναλώσω χωριστά καθένα από αυτά τα παραισθησιογόνα, μου προκαλούσε, ως μαθητή του, ορισμένες ιδιόμορφες καταστάσεις παραμορφωμένης αντίληψης, ή αλλοιωμένης συνειδητότητας, τις οποίες ονόμασα «καταστάσεις μη κοινής πραγματικότητας». Χρησιμοποίησα τη λέξη «πραγματικότητα» γιατί στο σύστημα πεποιθήσεων του δον Χουάν αποτελούσε βασική αρχή ότι οι καταστάσεις συνειδητότητας που δημιουργούνται με την κατανάλωση οποιουδήποτε από αυτά τα τρία φυτά δεν ήταν παραισθήσεις, αλλά σαφείς -αν και ασυνήθιστες- πτυχές της πραγματικότητας της καθημερινής ζωής. Ο δον Χουάν αντιμετώπιζε αυτές τις καταστάσεις μη κοινής πραγματικότητας όχι «σαν να ήταν» αληθινές, αλλά «ως» αληθινές.

Η ταξινόμηση αυτών των φυτών ως παραισθησιογόνων και των καταστάσεων που δημιουργούσαν ως «μη κοινής πραγματικότητας» είναι, φυσικά, δική μου επινόηση. Ο δον Χουάν αντιλαμβανόταν και ερμήνευε τα φυτά ως «οχήματα», με τη βοήθεια των οποίων ο άνθρωπος έφτανε να γνωρίσει συγκεκριμένες απρόσωπες «δυνάμεις», και τις καταστάσεις που δημιουργούσαν τις θεωρούσε «συναντήσεις» που ένας μάγος έπρεπε να έχει με αυτές τις «δυνάμεις» προκειμένου να αποκτήσει τον έλεγχό τους.

Αποκαλούσε το πεγιότ «Μεσκαλίτο» και το θεωρούσε αγαθοεργό δάσκαλο και προστάτη των ανθρώπων. Ο Μεσκαλίτο δίδασκε τον «σωστό τρόπο ζωής». Συνήθως το πεγιότ καταναλωνόταν σε ειδικές συναθροίσεις μάγων που ονομάζονταν «μιτότες», όπου οι συμμετέχοντες συγκεντρώνονταν με σκοπό να πάρουν ένα μάθημα για τον σωστό τρόπο ζωής.

Ο δον Χουάν θεωρούσε την ντατούρα και τα μανιτάρια δυνάμεις διαφορετικού είδους. Τα αποκαλούσε «συμμάχους» και έλεγε ότι έχουν την ιδιότητα να χειραγωγούνται. Για την

ακρίβεια, ο μάγος αντλούσε τη δύναμή του από τη χειραγώγηση ενός συμμάχου. Από αυτά τα δύο ο δον Χουάν προτιμούσε το μανιτάρι. Πίστευε ότι η δύναμη που περιείχε το μανιτάρι ήταν ο προσωπικός σύμμαχός του και την αποκαλούσε «καπνό» ή «μικρό καπνό».

Ο δον Χουάν χρησιμοποιούσε τα μανιτάρια με τον εξής τρόπο: τα άφηνε να ξεραθούν μέσα σε μια μικρή νεροκολοκύθα μέχρι να γίνουν λεπτή σκόνη. Κρατούσε τη νεροκολοκύθα σφραγισμένη για έναν χρόνο και μετά ανακάτευε τη λεπτή σκόνη με άλλα πέντε αποξηραμένα φυτά και έφτιαχνε ένα μείγμα που καπνιζόταν σε πίπα.

Για να γίνει κανείς άνθρωπος της γνώσης έπρεπε να «συναντηθεί» με τον σύμμαχο όσο το δυνατόν περισσότερες φορές. Έπρεπε να «αποκτήσει οικειότητα» μαζί του, κάτι που σήμαινε, φυσικά, ότι έπρεπε να καπνίζει κανείς πολύ συχνά το παραισθησιογόνο μείγμα. Η διαδικασία του «καπνίσματος» περιλάμβανε την κατάποση της λεπτής σκόνης του μανιταριού, που δεν καιγόταν, και την εισπνοή του καπνού των άλλων πέντε φυτών από τα οποία αποτελούνταν το μείγμα. Ο δον Χουάν εξηγούσε τη βαθιά επίδραση που είχαν τα μανιτάρια στις αντιληπτικές ικανότητες του ανθρώπου λέγοντας ότι «ο σύμμαχος αφαιρεί το σώμα σου».

Η μέθοδος διδασκαλίας του δον Χουάν απαιτούσε πολύ μεγάλη προσπάθεια από την πλευρά του μαθητευόμενου. Για την ακρίβεια, ο βαθμός συμμετοχής και ενασχόλησης ήταν τόσο μεγάλος, ώστε στα τέλη του 1965 αναγκάστηκα να διακόψω τη μαθητεία. Μπορώ να πω τώρα, υπό το πρίσμα των πέντε ετών που μεσολάβησαν, ότι εκείνη την εποχή η διδασκαλία του δον Χουάν είχε αρχίσει να αποτελεί σοβαρή απειλή για την «ιδέα μου για τον κόσμο». Είχα αρχίσει να χάνω τη βεβαιότητα -αυτή τη βεβαιότητα που έχουμε όλοι μέσα μας- ότι η πραγματικότητα της καθημερινής ζωής είναι κάτι που μπορούμε να θεωρούμε δεδομένο.

Τότε που διέκοψα τη μαθητεία ήμουν πεπεισμένος ότι η απόφασή μου ήταν οριστική. Δεν ήθελα να ξαναδώ ποτέ τον δον Χουάν. Ωστόσο, τον Απρίλιο του 1968, όταν πήρα στα χέρια μου ένα από τα πρώτα αντίτυπα του βιβλίου μου, ένιωσα υποχρεωμένος να του το δείξω. Τον επισκέφτηκα λοιπόν. Ο δεσμός δασκάλου-μαθητευόμενου μυστηριωδώς αποκαταστάθηκε, και μπορώ να πω ότι τότε άρχισε ένας δεύτερος κύκλος μαθητείας, πολύ διαφορετικός από τον πρώτο. Ο φόβος μου δεν ήταν τόσο έντονος όσο στο παρελθόν. Ο δον Χουάν είχε πιο χαλαρή διάθεση κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Γελούσε κι έκανε κι εμένα να γελάω πολύ. Φαινόταν ότι υπήρχε σκόπιμη πρόθεση από την πλευρά του να υποβαθμίζει γενικά τη σοβαρότητα των καταστάσεων. Αστειευόταν κατά τις πραγματικά κρίσιμες στιγμές του δεύτερου κύκλου και έτσι με βοήθησε να ξεπεράσω εμπειρίες που θα μπορούσαν πολύ εύκολα να μου έχουν γίνει εμμονές. Η αρχή που υιοθέτησε ήταν ότι χρειαζόταν ανάλαφρη και φιλική διάθεση προκειμένου να αντέξω τη βαρύτητα και την παραδοξότητα της γνώσης που μου δίδασκε.

«Ο λόγος για τον οποίο τρόμαξες και τα παράτησες ήταν ότι είχες μεγάλη ιδέα για τον εαυτό σου», είπε, δίνοντας τη δική του ερμηνεία για τη διακοπή της μαθητείας μου. «Όταν νιώθεις σπουδαίος, βαραινείς, γίνεσαι αδέξιος και ματαιόδοξος. Για να γίνεις άνθρωπος της γνώσης πρέπει να είσαι ανάλαφρος και ρευστός».

Ο δον Χουάν, στον δεύτερο κύκλο της μαθητείας, ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα να με μάθει να βλέπω. Προφανώς, στο σύστημα γνώσης του, υπήρχε η δυνατότητα σημασιολογικής διαφοροποίησης του «βλέπω» και του «κοιτάζω» ως δύο διακριτών μεταξύ τους τρόπων αντίληψης. Το «κοιτάζω» αναφερόταν στον κανονικό τρόπο με τον οποίο έχουμε συνηθίσει να αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, ενώ το «βλέπω», η «θέαση», περιλάμβανε μια περίπλοκη διαδικασία μέσω της οποίας

ο άνθρωπος της γνώσης φέρεται να αντιλαμβάνεται την «ουσία» των πραγμάτων του κόσμου.

Προκειμένου να παρουσιάσω αυτή τη διαδικασία μάθησης με κατανοητό τρόπο έχω συμπυκνώσει τις πολλές ερωτήσεις και απαντήσεις, πράγμα που σημαίνει ότι χρειάστηκε να επεξεργαστώ τις αρχικές σημειώσεις μου. Ωστόσο, πιστεύω ότι η παρουσίασή μου εδώ δεν αφαιρεί τίποτα από το νόημα της διδασκαλίας του don Χουάν. Η επεξεργασία είχε στόχο να προσδώσει ροή στον λόγο, ώστε οι συζητήσεις που έκανα με τον don Χουάν να έχουν την απήχηση που επιθυμούσα. Ήθελα δηλαδή, μέσω μιας λεπτομερούς καταγραφής, να μεταδώσω στον αναγνώστη την αμεσότητα της κατάστασης που βίωσα. Το κάθε τμήμα που ορίζω ως κεφάλαιο αντιστοιχεί σε μία από τις συναντήσεις μου με τον don Χουάν. Ο don Χουάν συνήθιζε να κλείνει την κάθε συνάντησή μας με μια κοφτή παρατήρηση. Έτσι, το δραματικό ύφος με το οποίο τελειώνει κάθε κεφάλαιο δεν είναι δικό μου λογοτεχνικό εύρημα, αλλά βασική μέθοδος της προφορικής παράδοσης του don Χουάν. Φαίνεται πως ήταν μια μέθοδος απομνημόνευσης που με βοηθούσε να συγκρατήσω τη δραματικότητα και τη σημασία των μαθημάτων.

Ωστόσο, απαιτούνται ορισμένες εξηγήσεις για να καταστεί η καταγραφή μου πειστική, αφού η σαφήνειά της εξαρτάται από τη διευκρίνιση συγκεκριμένων βασικών εννοιών ή κύριων μονάδων στις οποίες θέλω να δώσω έμφαση. Η επιλογή της έμφασης σχετίζεται με το ενδιαφέρον μου για τις κοινωνικές επιστήμες. Είναι πολύ πιθανό ένα άλλο πρόσωπο, με διαφορετικούς στόχους και προσδοκίες, να απομόνωνε έννοιες ολότελα διαφορετικές από αυτές που επέλεξα εγώ.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύκλου της μαθητείας μου, ο don Χουάν με διαβεβαίωσε ότι η χρήση του μείγματος καπνού ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη «θέαση». Συνεπώς έπρεπε να καπνίζω όσο πιο συχνά γινόταν.

«Μόνο ο καπνός μπορεί να σου δώσει την ταχύτητα που

είναι απαραίτητη για να προλάβεις να ρίξεις μια ματιά σε εκείνον τον φευγαλέο κόσμο», έλεγε.

Έτσι, με τη βοήθεια του ψυχολόγου μείγματος, μου προκάλεσε μια σειρά από καταστάσεις μη κοινής πραγματικότητας. Το βασικό χαρακτηριστικό αυτών των καταστάσεων, σε σχέση με αυτό που φαινόταν ότι έκανε ο δον Χουάν, ήταν η συνθήκη του «ανεφάρμοστου». Αυτό που αντιλαμβανόμουν σε εκείνες τις καταστάσεις αλλοιωμένης συνειδητότητας ήταν ακατανόητο και αδύνατο να ερμηνευτεί με τον συνηθισμένο τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Με άλλα λόγια, η συνθήκη του ανεφάρμοστου συνεπαγόταν την παύση της κανονικής αντίληψης του κόσμου.

Ο δον Χουάν χρησιμοποιούσε αυτή τη συνθήκη του ανεφάρμοστου των καταστάσεων της μη κοινής πραγματικότητας για να εισάγει μια σειρά από προκατασκευασμένες, νέες «νοηματικές μονάδες». Οι νοηματικές μονάδες ήταν όλα τα επιμέρους στοιχεία που σχετίζονταν με τη γνώση την οποία πάσχιζε ο δον Χουάν να μου μεταδώσει. Τις ονόμασα «νοηματικές μονάδες» γιατί ήταν οι βασικές συνισταμένες των αισθητηριακών δεδομένων και των ερμηνειών τους, πάνω στις οποίες δομούνταν πιο περίπλοκα νοήματα. Ένα παράδειγμα μιας τέτοιας μονάδας είναι ο τρόπος με τον οποίο γινόταν αντιληπτή η σωματική επίδραση του ψυχολόγου μείγματος: προκαλούσε μούδιασμα και απώλεια του κινητικού ελέγχου, που στο σύστημα του δον Χουάν ερμηνευόταν ως ενέργεια του καπνού -που στην περίπτωση αυτή ήταν ο σύμμαχος- για να «αφαιρέσει το σώμα του δρώντος».

Οι νοηματικές μονάδες κατατάχθηκαν σε ομάδες με συγκεκριμένο τρόπο, και έτσι κάθε ομάδα που προέκυψε αποτέλεσε αυτό που ονομάζω «λογική ερμηνεία». Προφανώς πρέπει να υπάρχει ατελείωτος αριθμός πιθανών λογικών ερμηνειών που σχετίζονται με τη μαγεία και που ο μάγος οφείλει να μάθει να κάνει. Στην καθημερινή μας ζωή βρισκόμαστε μπροστά σε έναν

ατελείωτο αριθμό λογικών ερμηνειών που σχετίζονται με αυτή. Ένα απλό παράδειγμα θα μπορούσε να είναι η μη συνειδητή πλέον ερμηνεία, την οποία κάνουμε πολλές φορές κάθε μέρα, της δομής που αποκαλούμε «δωμάτιο». Είναι προφανές ότι έχουμε μάθει να ερμηνεύουμε τη δομή αυτή με όρους δωματίου. Συνεπώς, το δωμάτιο είναι μια λογική ερμηνεία επειδή απαιτείται, τη στιγμή που την κάνουμε, να έχουμε αντίληψη, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, όλων των στοιχείων που αποτελούν τη σύνθεσή του. Με άλλα λόγια, ένα σύστημα λογικής ερμηνείας είναι η διαδικασία μέσω της οποίας ο δρων αντιλαμβάνεται όλες τις νοηματικές μονάδες που απαιτούνται για να βγάλει συμπεράσματα, ή να κάνει υποθέσεις και προβλέψεις, για όλες τις καταστάσεις που σχετίζονται με τη δραστηριότητά του.

Με τον όρο «δρων» εννοώ τον συμμετέχοντα που έχει επαρκή γνώση όλων, ή σχεδόν όλων, των νοηματικών μονάδων που περιλαμβάνονται στο δικό του ιδιαίτερο σύστημα λογικής ερμηνείας. Ο δον Χουάν ήταν δρων. Δηλαδή ήταν μάγος που ήξερε καλά όλα τα βήματα της μαγείας του.

Ως δρων επιχειρούσε να καταστήσει προσιτό σε εμένα το δικό του σύστημα λογικής ερμηνείας. Στην προκειμένη περίπτωση, η πρόσβαση που μου παρείχε ήταν ισοδύναμη με μια διαδικασία επανακοινωνικοποίησης κατά την οποία διδάσκονταν νέοι τρόποι ερμηνείας των αντιληπτικών δεδομένων.

Εγώ ήμουν ο «ξένος», αυτός που δεν διέθετε την ικανότητα να κάνει έξυπνες και κατάλληλες ερμηνείες των νοηματικών μονάδων που αντιστοιχούν στη μαγεία.

Το έργο του δον Χουάν, ως δρώντος που επιχειρούσε να καταστήσει το σύστημά του προσιτό σε εμένα, ήταν να γκρεμίσει μια συγκεκριμένη βεβαιότητα την οποία μοιράζομαι με όλους τους άλλους, τη βεβαιότητα ότι οι «κοινής λογικής» αντιλήψεις μας για τον κόσμο ήταν τελεσίδικες. Με τη χρήση ψυχοτρόπων φυτών, και με τις κατάλληλα κατευθυνόμενες επαφές ανάμεσα στο ξένο σύστημα και σ' εμένα, κατάφερε να

καταδείξει ότι η αντίληψή μου για τον κόσμο δεν μπορούσε να είναι τελεσιδίκη αφού ήταν απλώς μια ερμηνεία.

Για τους Ινδιάνους της Αμερικής, ίσως για χιλιάδες χρόνια, το ασαφές φαινόμενο που αποκαλούμε μαγεία ήταν μια σοβαρή και καλή τη πίστει πρακτική, συγκρίσιμη με τη δική μας επιστήμη. Αναμφίβολα, η δυσκολία μας να την κατανοήσουμε προκύπτει από τις ξένες για εμάς νοηματικές μονάδες με τις οποίες ασχολείται.

Ο δον Χουάν μου είπε κάποτε ότι ο άνθρωπος της γνώσης έχει προτιμήσεις. Του ζήτησα να μου εξηγήσει τι εννοούσε.

«Η δική μου προτίμηση είναι να βλέπω», είπε.

«Τι εννοείς;»

«Μου αρέσει να βλέπω», είπε, «γιατί ο άνθρωπος της γνώσης μόνο με το να βλέπει μπορεί να μάθει».

«Τι πράγματα βλέπεις;»

«Τα πάντα».

«Μα κι εγώ βλέπω τα πάντα, αλλά δεν είμαι άνθρωπος της γνώσης».

«Όχι. Δεν βλέπεις».

«Νομίζω ότι βλέπω».

«Κι εγώ σου λέω ότι δεν βλέπεις».

«Γιατί το λες αυτό, δον Χουάν;»

«Απλώς κοιτάζεις την επιφάνεια των πραγμάτων».

«Δηλαδή εννοείς ότι ο άνθρωπος της γνώσης βλέπει σε βάθος καθετί που κοιτάζει;»

«Όχι. Δεν εννοώ αυτό. Είπα ότι ο άνθρωπος της γνώσης έχει προτιμήσεις. Η δική μου προτίμηση είναι απλώς να βλέπω και να μαθαίνω. Άλλοι κάνουν άλλα πράγματα».

«Τι άλλα πράγματα; Μπορείς να μου δώσεις ένα παράδειγμα;»

«Ο Σακατέκα λόγου χάρη. Είναι άνθρωπος της γνώσης και προτίμησή του είναι ο χορός. Έτσι, χορεύει και μαθαίνει».

«Θες να πεις δηλαδή ότι η προτίμηση του ανθρώπου της γνώσης είναι κάτι που το κάνει για να μάθει;»

«Ναι, ακριβώς».

«Μα πώς γίνεται ο Σακατέκα να χορεύει και να μαθαίνει;»

«Μπορεί κανείς να πει ότι ο Σακατέκα χορεύει με όλο του το είναι».

«Χορεύει όπως χορεύω εγώ; Δηλαδή, όπως χορεύει ο καθένας;»

«Ας πούμε ότι χορεύει όπως βλέπω εγώ και όχι όπως χορεύεις εσύ».

«Μήπως βλέπει και όπως βλέπεις εσύ;»

«Ναι, αλλά χορεύει κιόλας».

«Πώς χορεύει ο Σακατέκα;»

«Είναι δύσκολο να σου εξηγήσω. Πρόκειται για έναν ιδιαίτερο τρόπο χορού, και το κάνει όταν θέλει να μάθει. Ωστόσο το μόνο που μπορώ να σου πω είναι ότι, αν δεν καταλάβεις τους τρόπους ενός ανθρώπου που γνωρίζει, είναι αδύνατον να μιλήσεις για τον χορό και τη θέαση».

«Τον έχεις δει εσύ να χορεύει;»

«Ναι. Όμως δεν γίνεται όλοι όσοι κοιτάζουν τον χορό του να δουν ότι αυτός είναι ο δικός του ιδιαίτερος τρόπος να μαθαίνει».

Ήξερα τον Σακατέκα, ή τουλάχιστον ήξερα ποιος ήταν. Είχαμε γνωριστεί και μια φορά τον είχα κεράσει μια μπύρα. Ήταν πολύ ευγενικός και μου είπε ότι είχα το ελεύθερο να περάσω από το σπίτι του όποτε ήθελα. Η ιδέα να τον επισκεφτώ στριφογύριζε στο μυαλό μου κάμποσο καιρό, αλλά δεν το είπα στον δον Χουάν.

Το απομεσήμερο της 14ης Μαΐου 1962, λοιπόν, πήγα με το αμάξι μου στο σπίτι του Σακατέκα. Μου είχε δώσει οδηγίες πώς να φτάσω εκεί κι έτσι δεν δυσκολεύτηκα να το βρω. Ήταν σε μια γωνία και είχε φράχτη γύρω γύρω. Η εξώπορτα ήταν κλειστή. Έκανα έναν γύρο προσπαθώντας να βρω κάποιο

σημείο απ' όπου θα μπορούσα να κρυφοκοιτάξω μέσα στο σπίτι. Φαινόταν εγκαταλειμμένο.

«Δον Ελίας», φώναξα. Οι κότες τρόμαξαν και σκόρπισαν κακαρίζοντας. Ένα σκυλάκι ήρθε στον φράχτη. Περίμενα ότι θα μου γάβγιζε, αλλά το ζωάκι κάθισε απλώς εκεί και με κοίταζε. Φώναξα άλλη μία φορά και οι κότες άρχισαν πάλι να κακαρίζουν.

Μια ηλικιωμένη βγήκε από το σπίτι. Της είπα ότι γύρευα τον δον Ελίας.

«Δεν είναι εδώ», είπε.

«Πού μπορώ να τον βρω;»

«Έχει πάει στους αγρούς».

«Σε ποιος αγρούς;»

«Δεν ξέρω. Έλα πάλι αργότερα. Θα επιστρέψει κατά τις πέντε».

«Είστε η γυναίκα του;»

«Μάλιστα», μου απάντησε χαμογελώντας.

Θέλησα να τη ρωτήσω για τον Σακατέκα, αλλά μου ζήτησε συγγνώμη και είπε ότι δεν μιλούσε καλά τα ισπανικά. Μπήκα στο αμάξι και έφυγα.

Ξαναπήγα στο σπίτι του Σακατέκα κατά τις έξι. Στάθηκα έξω από την πόρτα και τον φώναξα. Τούτη τη φορά βγήκε ο ίδιος από το σπίτι. Άνοιξα το μαγνητόφωνό μου, το οποίο, έτσι όπως το είχα μέσα στην καφέ δερμάτινη θήκη του, έμοιαζε σαν φωτογραφική μηχανή κρεμασμένη στον ώμο μου. Φάνηκε να με αναγνωρίζει.

«Α, εσύ είσαι», είπε χαμογελώντας. «Τι κάνει ο Χουάν;»

«Μια χαρά είναι. Εσύ πώς είσαι, δον Ελίας;»

Δεν απάντησε. Μου φάνηκε κάπως ανήσυχος. Εξωτερικά, έδινε την εντύπωση ότι ήταν ψύχραιμος και συγκρατημένος, αλλά ένιωθα ότι κάτι τον απασχολούσε βαθιά μέσα του.

«Μήπως σε έστειλε εδώ ο Χουάν για να του κάνεις κάποιο θέλημα;»

«Όχι. Από μόνος μου ήρθα».

«Μα γιατί;»

Η ερώτησή του πρόδιδε την έκπληξή του.

«Απλώς ήθελα να σου μιλήσω», είπα, προσπαθώντας να φανώ όσο πιο ανέμελος γινόταν. «Ο δον Χουάν μου είπε θαυμάσια πράγματα για σένα και με έπιασε περιέργεια, οπότε θα ήθελα να σου κάνω μερικές ερωτήσεις».

Ο Σακατέκα στεκόταν μπροστά μου. Ήταν λιπόσαρκος, αλλά νευρώδης. Φορούσε χακί παντελόνι και πουκάμισο. Κρατούσε τα μάτια του μισόκλειστα. Φαινόταν νυσταγμένος, ίσως και πιωμένος. Το στόμα του έχασκε ελαφρά, το κάτω χείλι του κρεμόταν. Πρόσεξα ότι ανάσαινε βαριά, λες και ροχάλιζε. Μου πέρασε από το μυαλό η σκέψη ότι ο Σακατέκα ήταν τύφλα στο μεθύσι. Ωστόσο, αυτή η σκέψη ήταν εντελώς άστοχη, γιατί, μόλις λίγα λεπτά νωρίτερα, τότε που βγήκε από το σπίτι του, ήταν σε απόλυτη εγρήγορση και με είχε αναγνωρίσει.

«Για τι πράγμα θέλεις να μιλήσουμε;» είπε τελικά.

Η φωνή του ακουγόταν κουρασμένη και οι λέξεις έβγαιναν από το στόμα του με μεγάλη δυσκολία. Ένωσα πολύ άβολα, λες και η κούρασή του ήταν μεταδοτική και την είχα κολλήσει κι εγώ.

«Τίποτα ιδιαίτερο», του απάντησα. «Απλώς ήρθα για να κάνουμε μια φιλική κουβέντα. Κάποτε μου ζήτησες να έρθω στο σπίτι σου».

«Ναι, σωστά, αλλά τώρα δεν είναι πια το ίδιο».

«Γιατί δεν είναι το ίδιο;»

«Δεν μιλάς με τον Χουάν;»

«Ναι, μιλάω».

«Τότε τι θέλεις από μένα;»

«Έλεγα μήπως μπορούσα να σου κάνω μερικές ερωτήσεις».

«Να ρωτήσεις τον Χουάν. Αυτός δεν σε διδάσκει;»

«Ναι, αλλά θα ήθελα να ρωτήσω κι εσένα για αυτά που μου διδάσκει, να μάθω τη γνώμη σου. Έτσι θα καταφέρω να καταλάβω τι πρέπει να κάνω».

«Γιατί το θέλεις αυτό; Δεν έχεις εμπιστοσύνη στον Χουάν;»

«Ναι, του έχω εμπιστοσύνη».

«Τότε γιατί δεν του ζητάς να σου πει αυτά που θέλεις να μάθεις;»

«Αυτό κάνω. Και μου λέει. Αν, όμως, μπορούσες να μου πεις κι εσύ για αυτά που μου μαθαίνει ο δον Χουάν, ίσως να τα καταλάβαινα καλύτερα».

«Ο Χουάν μπορεί να σου τα πει όλα. Μόνο αυτός μπορεί να το κάνει. Το καταλαβαίνεις αυτό;»

«Ναι, αλλά θα ήθελα να μιλήσω με ανθρώπους σαν εσένα, δον Ελίας. Δεν βρίσκει κανείς έναν άνθρωπο της γνώσης έτσι εύκολα».

«Ο Χουάν είναι άνθρωπος της γνώσης».

«Το ξέρω αυτό».

«Τότε γιατί μιλάς μαζί μου;»

«Είπα ότι ήρθα για να γίνουμε φίλοι».

«Όχι, δεν ήρθες γι' αυτό. Κάτι άλλο έχεις στον νου σου».

Προσπάθησα να του εξηγήσω, αλλά κατάφερα μόνο να ψελλίσω κάτι ακατάληπτα πράγματα. Ο Σακατέκα δεν έλεγε τίποτα. Φαινόταν να με ακούει προσεκτικά. Τα μάτια του είχαν μισοκλείσει πάλι, αλλά ένιωθα ότι με παρατηρούσε έντονα. Έγνεφε καταφατικά σχεδόν ανεπαίσθητα. Έπειτα άνοιξε τα βλέφαρά του και είδα τα μάτια του. Φαινόταν να κοιτάζει πέρα από μένα. Μια στο τόσο χτυπούσε τη μύτη του δεξιού ποδιού του στο έδαφος, ακριβώς πίσω από την αριστερή φτέρνα του. Τα πόδια του ήταν ελαφρά λυγισμένα προς τα έξω. Τα χέρια του κρέμονταν άνευρα στα πλευρά του. Έπειτα σήκωσε το δεξί του χέρι μπροστά και έφερε τον πήχη του κάθετα προς το έδαφος, με την παλάμη ανοιχτή και στραμμένη προς την πλευρά μου. Κούνησε το χέρι μια δυο φορές και έπειτα το έφερε μπροστά στο πρόσωπό μου. Το κράτησε σε αυτή τη θέση για μια στιγμή και μετά μου είπε μερικές λέξεις. Η φωνή του ήταν καθαρή, αλλά τα λόγια του μακρόσυρτα.

Ύστερα από λίγο κατέβασε το χέρι του και έμεινε ακίνητος, παίρνοντας μια παράξενη στάση. Έριχνε όλο του το βάρος στα δάχτυλα του αριστερού του ποδιού ενώ το δεξί το είχε φέρει πίσω από τη φτέρνα του αριστερού και χτυπούσε με το μεγάλο δάχτυλο το έδαφος ρυθμικά και απαλά.

Ένωσα αδικαιολόγητο φόβο, κάτι σαν ανησυχία. Οι σκέψεις μου έμοιαζαν ασύνδετες. Σκεφτόμουν ανόητα και άσχετα μεταξύ τους πράγματα, που δεν αφορούσαν καθόλου αυτό που συνέβαινε. Συνειδητοποίησα τη δυσφορία μου και προσπάθησα να επικεντρώσω τις σκέψεις μου στην κατάσταση που εκτυλισσόταν μπροστά μου, αλλά δεν τα κατάφερα παρά την έντονη προσπάθεια που κατέβαλα. Ήταν λες και κάποια δύναμη με εμπόδιζε να συγκεντρωθώ και να κάνω σκέψεις σχετικές με αυτό που έβλεπα.

Ο Σακατέκα δεν είχε βγάλει άχνα, κι εγώ δεν ήξερα τι άλλο να πω ή να κάνω. Σχεδόν αυτόματα, γύρισα από την άλλη μεριά και έφυγα.

Αργότερα ένωσα υποχρεωμένος να μιλήσω στον δον Χουάν για τη συνάντησή μου με τον Σακατέκα. Ο δον Χουάν ξέσπασε σε βροντερά γέλια.

«Τι ακριβώς συνέβη εκεί;» ρώτησα.

«Ο Σακατέκα χόρεψε!» είπε ο δον Χουάν. «Σε είδε και μετά χόρεψε».

«Τι μου έκανε; Ένωσα κύριο και ζαλάδα».

«Προφανώς δεν σε συμπάθησε και σε σταμάτησε χωρίς πολλά πολλά».

«Μα πώς το έκανε αυτό;» αναφώνησα μη μπορώντας να πιστέψω στ' αφτιά μου.

«Είναι πολύ απλό. Σε σταμάτησε χρησιμοποιώντας τη θέλησή του».

«Τι είπες;»

«Σε σταμάτησε χρησιμοποιώντας τη θέλησή του!»

Η εξήγησή του δεν με ικανοποίησε. Μου φάνηκε ότι έλεγε

ασυναρτησίες. Προσπάθησα να τον τσιγκλήσω για να μου πει κι άλλα, αλλά στάθηκε αδύνατο να μου εξηγήσει το συμβάν με τρόπο που να με ικανοποιεί.

Προφανώς εκείνο το γεγονός, καθώς και κάθε άλλο που συνέβαινε μέσα σε εκείνο το ξένο προς εμένα σύστημα λογικής ερμηνείας, μπορούσε να εξηγηθεί και να γίνει κατανοητό μόνο με τους όρους των νοηματικών μονάδων που ανήκαν στο συγκεκριμένο σύστημα. Συνεπώς, η παρούσα εργασία είναι μια καταγραφή και άρα θα πρέπει να διαβαστεί ως τέτοια. Το σύστημα που κατέγραψα μου ήταν ακατανόητο· οπότε θα ήταν παραπλανητικό και ανεύθυνο αν ισχυριζόμουν ότι έκανα κάτι άλλο εκτός από το να το παρουσιάσω. Από αυτή την άποψη υιοθέτησα τη φαινομενολογική μέθοδο και πάσχισα να ασχοληθώ με τη μαγεία μόνο ως σύνολο φαινομένων που βίωσα. Ως δέκτης, κατέγραψα όσα αντιλήφθηκα, και τη στιγμή της καταγραφής έκανα προσπάθεια να αναστέλλω την κρίση μου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Τα προκαταρκτικά της «θέασης»

2 Απριλίου 1968

Ο δον Χουάν με κοίταξε για μια στιγμή και δεν φάνηκε να ξαφνιάζεται καθόλου που με έβλεπε, παρόλο που είχαν περάσει πάνω από δύο χρόνια από την τελευταία φορά που τον είχα επισκεφτεί. Ακούμπησε το χέρι του στον ώμο μου, χαμογέλασε ευγενικά και είπε ότι φαινόμουν αλλιώτικος, ότι είχα παχύνει και είχα γίνει μαλακός.

Είχα φέρει μαζί μου ένα αντίτυπο του βιβλίου μου για να του το δώσω. Χωρίς να κάνω καμιά εισαγωγή, το έβγαλα από τον χαρτοφύλακά μου και του το έδωσα.

«Είναι ένα βιβλίο που μιλάει για σένα, δον Χουάν», είπα.

Το πήρε και το ξεφύλλισε σαν να ήταν τράπουλα. Του άρεσε το πράσινο χρώμα της κουβερτούρας και το μέγεθός του. Χάιδεψε το κάλυμμα με τις παλάμες του, το γύρισε από εδώ και από εκεί κάνα δυο φορές και έπειτα μου το έδωσε πίσω. Ένωσα μεγάλη περηφάνια.

«Θέλω να το κρατήσεις», του είπα.

Κούνησε το κεφάλι αρνητικά, γελώντας βουβά.

«Καλύτερα όχι», είπε και πρόσθεσε χαμογελώντας πλατιά: «Ξέρεις τι το κάνουμε το χαρτί εμείς στο Μεξικό».

Έβαλα τα γέλια. Βρήκα χαριτωμένο το πνεύμα της ειρωνείας του.

Καθόμασταν σε ένα παγκάκι στο πάρκο μιας μικρής πόλης στην ορεινή περιοχή του κεντρικού Μεξικού. Δεν ήξερα πώς

να τον ενημερώσω ότι ήθελα να τον επισκεφτώ, αλλά ήμουν σίγουρος ότι θα τον έβρισκα, όπως και έγινε. Ο χρόνος που χρειάστηκε να περιμένω σε εκείνη την πόλη ώσπου να κατέβει ο δον Χουάν από τα βουνά δεν ήταν πολύς, και τον εντόπισα στην αγορά, στον πάγκο ενός φίλου του.

Ο δον Χουάν μου είπε απερίφραστα ότι είχα φτάσει πάνω στην ώρα για να τον πάω πίσω στη Σονόρα, έτσι καθίσαμε στο πάρκο για να περιμένουμε έναν φίλο του, έναν Ινδιάνο της φυλής Μαζατέκ, με τον οποίο συγκατοικούσε.

Περιμέναμε γύρω στις τρεις ώρες. Μιλήσαμε για διάφορα επουσιώδη πράγματα και, προς το τέλος της μέρας, λίγο πριν έρθει ο φίλος του, του αφηγήθηκα ορισμένα συμβάντα στα οποία είχα παραστεί μάρτυρας λίγες ημέρες νωρίτερα.

Καθώς πήγαινα να τον συναντήσω, το αμάξι μου έπαθε βλάβη στα περίχωρα μιας πόλης και αναγκάστηκε να μείνω εκεί τρεις ημέρες ώσπου να το επισκευάσουν. Υπήρχε ένα μοτέλ απέναντι από το συνεργείο, αλλά τα περίχωρα των πόλεων γενικά μου προκαλούν κατάθλιψη, οπότε πήγα κι έκλεισα δωμάτιο σε ένα μοντέρνο οκταώροφο ξενοδοχείο στο κέντρο της πόλης.

Ο γκρουμ μου είπε ότι το ξενοδοχείο διέθετε εστιατόριο, κι όταν κατέβηκα να γευματίσω διαπίστωσα ότι υπήρχαν τραπέζια και έξω στο πεζοδρόμιο. Ήταν όμορφα τοποθετημένα στη γωνιά του δρόμου, κάτω από χαμηλές αψίδες με μοντέρνο σχεδιασμό. Έξω είχε δροσιά και υπήρχαν άδεια τραπέζια, αλλά προτίμησα να καθίσω στην πνιγερή σάλα του εστιατορίου. Όπως έμπαινα, είχα προσέξει ότι στο πεζοδρόμιο μπροστά στο ξενοδοχείο υπήρχαν κάμποσοι λούστροι, αγόρια μικρής ηλικίας, και ήμουν σίγουρος ότι θα με ζάλιζαν αν καθόμουν σε εξωτερικό τραπέζι.

Από το σημείο που κάθισα έβλεπα τα αγόρια από την τζαμαρία. Δύο νεαροί κάθισαν σε ένα εξωτερικό τραπέζι και τα αγόρια τους περικύκλωσαν και ζητούσαν να τους γυαλίσουν

τα παπούτσια. Οι νεαροί αρνήθηκαν κι εγώ εντυπωσιάστηκα μόλις είδα ότι τα αγόρια δεν επέμεναν, παρά μόνο γύρισαν και κάθισαν στο πεζοδρόμιο. Ύστερα από λίγο, τρεις κοστουμαρισμένοι άντρες σηκώθηκαν από το τραπέζι τους, έχοντας προφανώς τελειώσει το φαγητό τους, και έφυγαν. Τότε τα αγόρια έτρεξαν εκεί και άρχισαν να τρώνε τα αποφάγια. Μέσα σε δευτερόλεπτα καθάρισαν όλα τα πιάτα. Το ίδιο έκαναν και με τα πιάτα σε όλα τα άλλα τραπέζια.

Πρόσεξα ότι τα αγόρια κινούνταν με απόλυτη τάξη. Αν έχυναν νερό, το σκούπιζαν με τα πανιά που είχαν για να γυαλίζουν τα παπούτσια. Επίσης πρόσεξα τη σχολαστικότητά τους, δεν τους ξέφευγε το παραμικρό. Έτρωγαν ακόμα και τα παγάκια που είχαν απομείνει στα ποτήρια του νερού, καθώς και τις φέτες λεμόνι από το τσάι, μαζί με τις φλούδες. Δεν άφηναν να πάει χαμένο απολύτως τίποτα.

Κατά τη διαμονή μου στο ξενοδοχείο διαπίστωσα ότι τα αγόρια και ο διευθυντής του εστιατορίου είχαν κάνει μια συμφωνία. Τα αγόρια επιτρεπόταν να τριγυρίζουν στον χώρο και να βγάζουν χρήματα από τους πελάτες, και επίσης επιτρεπόταν να τρώνε τα αποφάγια, με τον όρο να μην ενοχλούν κανέναν και να μην κάνουν ζημιές. Συνολικά ήταν έντεκα, ηλικίας από πέντε έως δώδεκα ετών. Το μεγαλύτερο, όμως, καθόταν σε απόσταση από τα άλλα. Το είχαν παραμερίσει επίτηδες και το κορόιδευαν με ένα τραγουδάκι που έλεγε ότι είχε ήδη βγάλει τρίχες στην ήβη του και άρα ήταν πολύ μεγάλο για να κάνει παρέα μαζί τους.

Ύστερα από τρεις ημέρες που τα παρακολουθούσα να πέφτουν σαν όρνια ακόμα και στα πιο ταπεινά αποφάγια, με έπιασε απελπισία και έφυγα από την πόλη με την αίσθηση ότι δεν υπήρχε ελπίδα για εκείνα τα παιδιά που η ζωή τους, από τόσο νωρίς, ήταν ένας σκληρός, καθημερινός αγώνας για λίγα ψίχουλα.

«Τα λυπάσαι;» ρώτησε ο δον Χουάν.

«Φυσικά», απάντησα.

«Γιατί;»

«Γιατί νοιάζομαι για το καλό των συνανθρώπων μου. Εδώ πρόκειται για παιδιά που ο κόσμος τους είναι βουτηγμένος στην ασχήμια και την ευτέλεια».

«Στάσου! Στάσου! Πώς μπορείς να μιλάς εσύ για *ασχήμια* και *ευτέλεια*;» είπε ο δον Χουάν, με ύφος χλευαστικό. «Νομίζεις ότι είσαι σε καλύτερη θέση;»

Του απάντησα ότι αυτό πίστευα και με ρώτησε γιατί. Του είπα ότι ο δικός μου κόσμος, σε σύγκριση με τον κόσμο εκείνων των παιδιών, πρόσφερε πολύ μεγαλύτερη ποικιλία εμπειριών και ευκαιριών για προσωπική ικανοποίηση και εξέλιξη. Το γέλιο του δον Χουάν ήταν φιλικό και πηγαίο. Είπε ότι δεν πρόσεχα καθόλου τι έλεγα, ότι δεν μπορούσα να ξέρω κατά πόσο ήταν πλούσιος σε εμπειρίες και ευκαιρίες ο κόσμος εκείνων των παιδιών.

Σκέφτηκα ότι ο δον Χουάν ήταν απλώς πεισματάρης και ότι υποστήριζε την αντίθετη άποψη μόνο και μόνο για να με εκνευρίσει. Πίστευα ειλικρινά ότι εκείνα τα παιδιά δεν είχαν την παραμικρή ευκαιρία να αναπτυχθούν πνευματικά.

Για λίγο ακόμα συνέχισα να παραθέτω επιχειρήματα για να υποστηρίξω την άποψή μου και έπειτα ο δον Χουάν με ρώτησε ξερά: «Δεν μου είπες κάποτε ότι, κατά τη γνώμη σου, το μεγαλύτερο κατόρθωμα του ανθρώπου είναι να γίνει άνθρωπος της γνώσης;».

Πράγματι το είχα πει αυτό, και το επανέλαβα. Κατά τη γνώμη μου, το να γίνει κανείς άνθρωπος της γνώσης ήταν ένα από τα μεγαλύτερα κατορθώματα σε πνευματικό επίπεδο.

«Πιστεύεις ότι ο δικός σου πολύ πλούσιος κόσμος θα σε βοηθήσει ποτέ να γίνεις άνθρωπος της γνώσης;» ρώτησε ο δον Χουάν με μια υποψία σαρκασμού στη φωνή του.

Δεν του απάντησα και τότε διατύπωσε την ίδια ερώτηση με διαφορετικό τρόπο, κάτι που έκανα κι εγώ όποτε συζητούσαμε και θεωρούσα ότι δεν με καταλάβαινε.

«Με άλλα λόγια», είπε, χαμογελώντας πλατιά και έχοντας επίγνωση ότι αντιλαμβάνονται το τέχνασμα που έκανε, «μπορούν η ελευθερία και οι ευκαιρίες σου να σε βοηθήσουν να γίνεις άνθρωπος της γνώσης;».

«Όχι!» του απάντησα με έμφαση.

«Τότε πώς γίνεται να τα λυπάσαι εκείνα τα παιδιά;» είπε με σοβαρό ύφος. «Οποιοδήποτε από αυτά θα μπορούσε να γίνει άνθρωπος της γνώσης. Όλοι οι άνθρωποι της γνώσης που ξέρω ήταν κάποτε παιδιά σαν εκείνα που είδες να τρώνε αποφάγια και να γλείφουν τα τραπέζια».

Το επιχείρημα του δον Χουάν με έκανε να νιώσω άβολα. Τα είχα λυπηθεί εκείνα τα μη προνομιούχα παιδιά όχι επειδή δεν είχαν να φάνε, αλλά επειδή, όπως το έβλεπα εγώ, ο κόσμος τους τα είχε καταδικάσει ήδη σε πνευματική φτώχεια. Όμως, όπως το έβλεπε ο δον Χουάν, οποιοδήποτε από αυτά θα μπορούσε να επιτύχει αυτό που πίστευα ότι ήταν η επιτομή των κατορθωμάτων του ανθρώπου σε πνευματικό επίπεδο: το να γίνει κανείς άνθρωπος της γνώσης. Άρα ο λόγος για τον οποίο τα λυπόμουν ήταν άστοχος. Ο δον Χουάν με είχε αποστομώσει.

«Ίσως έχεις δίκιο», είπα. «Αλλά πώς μπορεί κανείς να απαλλαγεί από την επιθυμία, την ειλικρινή επιθυμία, να βοηθήσει τους συνανθρώπους του;»

«Εσύ πώς πιστεύεις ότι μπορεί κανείς να τους βοηθήσει;»

«Με το να ελαφρώσει τα βάρη τους. Το λιγότερο που μπορεί να κάνει κάποιος για τους συνανθρώπους του είναι να προσπαθήσει να τους αλλάξει. Κι εσύ αυτό κάνεις. Καλά δεν λέω;»

«Όχι, δεν είναι έτσι. Δεν ξέρω τι να αλλάξω ούτε γιατί να αλλάξω κάτι στους συνανθρώπους μου».

«Και μ' εμένα, δον Χουάν, τι έκανες; Δεν με δίδαξες, ώστε να μπορέσω να αλλάξω;»

«Όχι. Δεν προσπαθώ να σε αλλάξω. Ίσως τύχει κάποτε να γίνεις άνθρωπος της γνώσης -δεν μπορώ να το ξέρω με

σιγουριά-, αλλά αυτό δεν θα σε αλλάξει. Ίσως κάποτε καταφέρεις να δεις τους ανθρώπους με άλλον τρόπο και τότε θα συνειδητοποιήσεις ότι δεν υπάρχει τρόπος να αλλάξεις τίποτα σε αυτούς».

«Ποιος είναι αυτός ο άλλος τρόπος να βλέπει κανείς τους ανθρώπους, δον Χουάν;»

«Οι άνθρωποι δείχνουν αλλιώςτικοί όταν τους βλέπεις. Ο μικρός καπνός θα σε βοηθήσει να δεις τους ανθρώπους σαν ίνες φωτός».

«Σαν ίνες φωτός;»

«Ναι. Ίνες, σαν τον λευκό ιστό της αράχνης. Πολύ λεπτές κλωστές που τυλίγονται κυκλικά από το κεφάλι ως τον αφαλό. Έτσι, ο άνθρωπος φαίνεται σαν αβγό από περιστρεφόμενες κλωστές. Και τα χέρια και τα πόδια του είναι σαν φωτεινές χοντρές τρίχες που απλώνονται προς όλες τις κατευθύνσεις».

«Έτσι φαίνονται όλοι οι άνθρωποι;»

«Όλοι. Άλλωστε, ο άνθρωπος δεν έρχεται σε επαφή με τα πράγματα γύρω του μέσω των χεριών του, αλλά μέσω μιας δέσμης από μακριές ίνες που βγαίνουν από ένα σημείο στην κοιλιά του ακριβώς κάτω από τον αφαλό. Αυτές οι ίνες συνδέουν τον άνθρωπο με το περιβάλλον του, διατηρούν την ισορροπία του, του δίνουν σταθερότητα. Οπότε -όπως ίσως δεις κάποτε-, ο άνθρωπος, είτε ζητιάνος είναι είτε βασιλιάς, είναι ένα φωτεινό αβγό, και δεν υπάρχει τρόπος να αλλάξεις τίποτα. Ή, για να το πω καλύτερα, τι θα μπορούσε να αλλάξει σε αυτό το φωτεινό αβγό; Τι;»